

ATT PREDIKA FÖR BARN - NÅGRA MARGINALANTECKNINGAR

UR PEDAGOGISK SYNVINKEL

Sven G Hartman

Predikan hör säkert till våra allra äldsta undervisningsformer. Predikan som medium är äldre än budskapet. Jag misstänker att detta förhållande lätt leder till att man förväxlar det ena med det andra. Själva mediet blir till ett innehållsmättat budskap, låt vara att det inte alltid är medvetet för predikanten. Jag tror att detta förhållande möjligen kan ha bidragit till att man så sällan analyserar predikan som ett *pedagogiskt* problem. Icke desto mindre ska jag nu ge mig i kast med den uppgiften.

Jag har blivit ombedd att ge synpunkter på de tankar som Karl-Gunnar Ellverson och Birgitta Carlquist formulerat om uppgiften att predika för barn. Jag förmodar att man därigenom eftersträvat en flersidig belysning av företeelsen - dels predikantens och församlingsmedlemmens synpunkter grundade på praktiska erfarenheter, dels synpunkter grundade på pedagogik som vetenskap. Det jag kan bidra med här är emellertid endast en del allmänna resonemang, eftersom jag inte har tillgång till några specialstudier av problemet ifråga.

UTGÅNGSPUNKTER

Det jag har att säga om Karl-Gunnar Ellversons och Birgitta Carlquists artikel grundas på erfarenheter av två slag: Jag har själv varit ett barn man predikat för; också i relativt vuxen ålder har jag suttit under predikstolar. Jag har alltså en relativt omfattande erfarenhet av svensk predikan, låt vara att den varit gles på senare år. Den andra utgångspunkten för min artikel är min kännedom om pedagogisk vetenskap i stort, i synnerhet den som gäller religionspedagogik.

När jag utifrån dessa utgångspunkter läser artikeln "Att predika för barn", kan jag väl instämma i det mesta som står där, men jag blir mer förvånad över vad som inte står där,

än över vad författarna faktiskt kommit fram till. De skriver inte mycket om vad de anser vara själva målet för predikan. Det sägs heller inte mycket om vilken uppfattning de har om de barn som predikan vänder sig till. Vidare tycker jag att man inte på allvar problematiserar det budskap som de vill se i predikan som riktas till barn. Den egentliga innebörden av det som sägs i artikeln är enligt min bedömning beroende av hur man ställer sig till dessa tre icke redovisade aspekter av detta med att predika för barn.

Jag kommer på följande sidor att argumentera för att ingenting bestämt kan sägas om detta ämne, om man inte först gör klart för sig

varför man predikar för barn - vad är målet?

vem det är man vänder sig till - vilken uppfattning har man om åhörarna?

vad man tänker säga - vad väljer man att ta upp och vad väljer man att inte ta upp?

PREDIKANS FORM OCH MÅL

"Varför predika för barn?" - frågar sig Karl-Gunnar Ellverson. Jo, för att de redan finns där med sina föräldrar och för att barnen är viktiga för honom. Något närmare mål anges inte.

Men en predikan kan vara så mycket. Vad det blir av den - när prästen äntligen står i predikstolen - beror dels på de medvetna och omedvetna mål som predikanten har, dels kanske också på de förväntningar som åhörarna har.

En predikan kan vara ett rituellt framsägande av starka och upplyftande ord, vars mål är att försätta åhörarna i en högtidlig sinnestämning. Den kan vara ett sätt att förmedla bibliska texter och kyrklig tradition med målet att tradera arvet vidare till nya generationer. En

predikan kan också vara en tolkning av text och tradition, med ett mer eller mindre uttalat mål att leda fram till en djupare förståelse av en text och av kyrkans sätt att se på den. Eller är predikan ett tilltal från en given tradition in i en ny specifik livssituation med målet att ge åhörarna stoff till en egen livsförståelse? Predikan kan också vara ett emotionellt övertalningsförsök med målet att vinna åhörarna för saken.

Exemplen på tänkbara mål och former för en predikan skulle kunna mångfaldigas. De olika varianterna utesluter inte heller varandra. För min egen del har jag ingen bestämd uppfattning om man bör predika för barn och vad som i så fall bör prägla den förkunnelsen. Vissa former skulle jag förmodligen finna motbjudande och kanske upprörande om jag träffade på dem. Här ska jag inskränka mig till konstaterande att det inte går att säga något om predikandets *hur*, utan att först ta ställning till målfrågan och bestämma *varför* man vänder sig till barn i predikan.

Intimt förknippade med de pedagogiska målfrågorna är de tankelinjer som genom tiderna har utvecklats när det gäller synen på relationen mellan lärare och elev. Var ligger den avgörande drivkraften i undervisningsprocessen, hos läraren eller eleven? Vem bör bestämma inriktningen på det som sker? Är läraren en Pygmalion som formar sina elever efter sina egna mål? Är läraren en trädgårdsmästare som luckrar och vattnar i sin barnträdgård och förlitar sig till att de små fröna själva står för växten. Eller är läraren en andlig barnmorska, som genom ömsesidigt givande och tagande bedriver en andlig förlossningskonst som förlöser elevernas tänkande och utveckling? - Låt oss utgå från en väl beprövad indelningsgrund och anta att man kan iakttä åtminstone tre skilda grundmönster i sättet att se på undervisning:

Den elevcenterade modellen hyser stor tilltro till barnets egen förmåga till utveckling och mognad. Människan vet sitt eget bästa, hon är sin egen läroplan och det är alltid den som lär in, som är drivande i undervisningsprocessen. Sann kunskap är alltid individuellt relaterad och därför inte möjlig att definiera på förhand. Den kan inte förmedlas, bara erövas.

Den lärarcenterade modellen, eller om man så vill den stoff-centerade, tror inte eleven om några stordåd, åtminstone inte på egen hand. Människan vet inte sitt eget bästa, det måste någon tala om för henne genom läroplaner eller andra styrsystem. Kunskapen som ska förmedlas är på förhand given och ofta fast strukturerad. Det är läraren som är den drivande i undervisningen. Betoningen ligger på utlärandet snarare än på inlärandet.

Så har vi *den interaktionistiska, eller dialogpedagogiska modellen*, där man menar att en god undervisning förutsätter ett växelspel mellan lärare och elev, annars riskerar man att det som lärs in blir något helt annat än det man ville lära ut. Ingendera parten dominerar över den andra. Kunskapen utvecklas genom samspellet mellan elevens egna erfarenheter och den samlade tradition som kursplanen, lärostoffet och läraren representerar. Människor möts och ljuv musik uppstår!

Vilket synsätt dominerar då predikan som pedagogisk företeelse? Det är väl knappast något tveivel om att predikan i traditionell bemärkelse svarar mot den andra modellen, och det gör för övrigt den mesta undervisningen både i historia och nutid. Alla yttre faktorer visar tydligt på den traditionella predikans pedagogiska karaktär. Predikantens placering. Predikantens klädsel. Den fasta strukturen. Predikantens ensamrätt till ordet. Predikotonen! - Och dessvärre även det tveksamma resultatet. Den stoff- eller lärarcenterade modellen har i allmänhet visat sig vara en misslyckad arbetsform när det gäller undervisning där stoffet är av sammansatt natur.

Om man i kyrkliga sammanhang försöker ta upp den här klassiska diskussionen om undervisningsprocessens drivkraft och centrum, händer det att någon avfärdar hela problemet genom att åberopa Paulus, som minsann har sagt att tron kommer genom predikan (Rom 10:17). Punkt. Eller om det nu är genom "förkunnelsen" som det litet mer urvattnat heter i den senaste översättningen. - Alltså, den avgörande drivkraften i det pedagogiska skeendet, det riktningsgivande initiativet, ligger hos läraren, predikanten, inte hos eleven, åhöraren. Är det manne en händelse som ser ut som en tanke, att det ord som nu översätts med "förkunnelse", i grundtexten har en

betydelse som snarare svarar mot företeelsen "lyssnande"? Det Paulus verkar påstå är alltså att tron uppstår när någon lyssnar (till förkunnelsen). Den avgörande drivkraften ligger hos åhöraren och i relationen mellan åhöraren och förkunnaren, eller snarare mellan åhöraren och det som förkunnas. En ursprunglig pedagogisk idé med dialogiska förtecken har alltså i den svenska översättningen förvandlats till en helt annan idé, som kanske bättre motsvarar senare tiders utformning av predikstolar och högtalaranläggningar.

När jag här antyder en pedagogisk modell med dialogiska förtecken, ska det inte tas som en uppsättning metodiska knep, som ger liv åt förkunnarens framställning och som förhindrar åhöraren att somna. Dialogpedagogik i ordets verkliga bemärkelse har att göra med grundläggande förhållningssätt mellan lärare och elev, förhållningssätt som blir avgörande för sättet att svara på frågorna om undervisningens varför, hur och vad. Det är ett förhållningssätt som kräver öppenhet mellan kontrahenterna, ett ömsesidigt givande och tagande, som snarare är ett gemensamt sökande än verbal enmansshow. Karl-Gunnar Ellverson förordar någon slags dialog när man predikar för barn. Men jag vågar inte ha någon uppfattning om denna synpunkt är uttryck för en reflekterad pedagogisk ståndpunkt ifråga om relationen mellan förkunnare och åhörare eller om det bara är förkärlek för ett visst sätt att närma sig barnen. Allmänt sett tror jag att det här finns risk för inbördes motstridiga intressen. Predikan som kommunikativ form torde i allmänhet motverka dialogpedagogiska ambitioner, i synnerhet om man inte har klargjort målen för verksamheten ifråga. Vill man arbeta dialogpedagogiskt kanske man ska avstå från att predika, åtminstone om man har några pedagogiska mål man eftersträvar.

I förbigående kan man konstatera att svensk pedagogik kanske ännu inte riktigt hämtat sig efter den debatt som dialogpedagogiken förorsakade på 70-talet, och den debatten tänker jag inte fortsätta här. Men det kan ju ha sina poänger att det var en sydamerikansk pedagog med filosofisk och teologisk bakgrund som hjälpte svenska pedagoger att kvalificera debatten om dialogpedagogiken. Jag tänker här på Paulo Freire, som för övrigt periodvis

varit anställd av Kyrkornas världsråd som pedagogisk expert.

Ytterligare en kommentar i förbigående; den som predikar för barn kan kanske få hjälp att få perspektiv på detta med dialogiskt förhållningssätt genom att lära sig av den bitvis mycket professionella svenska barnteatern. Där är dialogformen visserligen en långt driven teknik, men den är förankrad i en mycket stor lyhörighet hos skådespelarna, en lyhörighet som i sin tur är ett uttryck för respekt för åhörarna och för det ämnesstoff som behandlas i pjäsen. Denna teaterform kräver för övrigt betydligt mer förberedelser och specialstudier från skådespelarnas sida än vad som är fallet i mer traditionella föreställningar. Motsvarande erfarenhet redovisar Karl-Gunnar Ellverson när det gäller dialoginslag i predikan.

Om man alltså antar att det kan finnas en pedagogisk poäng med dialogiska förtecken i påståendet att "tron kommer genom lyssnandet", då har man också sagt något om predikans mål och form. Predikan ska vara ett tilltal, som med fördel kan ges samtalets form och därför också måste ge utrymme för åhörarnas egna svar på tilltalet. När man relaterar ett sådant påstående till ämnet för denna artikel, infinder sig genast en fråga: Är det verkligen meningsfullt att föra en dialog om djupare frågor med barn? - Svaret på den frågan har att göra med den människosyn vi tillämpar när vi betraktar våra minsta bröder. Det hänger också samman med den kunskap vi har om dem. Detta ska bli nästa tema för mina fortsatta kommentarer.

SE BARNET

Det värde man tillmäter barnet varierar från tid till annan och mellan olika miljöer och betraktare. Lars Hartman visar i sin artikel att detta var fallet i urkristen tid. Så är det också i våra dagar. Visserligen har vi i vårt land inte längre några änglamakerskor eller några barnauktioner i fattigvårdens regi, men också i det moderna samhället är det barnen som är mest utsatta och mest sårbara i svåra situationer. I samhällsplaneringen, i familjepolitiken, i rättsväsendet är det ständigt barnet som drar det

kortaste strået. I handling om än inte i ord visar vi att barns värde relateras till ålder.

Snart sagt varje problem som vårt samhälle kan uppvisa drabbar barnen värst. Barnets intressen står i motsatsställning till de vuxnas och när olika intressen bryts mot varandra i vuxenvärlden är det oftast barnen som hamnar i kläm.

På det internationella fältet ser vi detta ännu tydligare. Barnen är de som stryker med först vare sig det är svält, krig eller andra katastrofer som skördar sina offer. Avståndet till tragedierna i avlägsna länder gör kanske att vi orkar notera barnens fruktansvärda läge. Men när samma obönhörliga utsatthet avslöjas på hemmaplan orkar vi inte se det. Dels för att det uppmanar till obekväma ingripanden, dels för att det kanske påminner om delar av vår egen barndom som vi lyckats förtränga.

Nu ska jag inte fördjupa mig i detta oerhört allvarliga tema, jag tar upp det bara för att påstå att alla företeelser av det här slaget direkt eller indirekt är uttryck för den människosyn vi tillämpar på de små i samhället. Och följdfrågan blir naturligtvis vilken människosyn de förkunnare tillämpar som predikar för barn? Jag utgår från att de vill hävda en motsatt ståndpunkt. - Vad får då den för konsekvenser för förkunnelsen i fråga? På detta får jag inga svar i Ellversons artikel.

Det blir lätt något överspönt över ett sådant här resonemang. Jag är naturligtvis medveten om att präster i dagens Sverige inte har tillfälle att predika för svältande barn. Jag är dessutom ganska säker på att det är tämligen välsituerade familjers barn som överhuvudtaget kan komma inom hörhåll för en barnpredikan. Men det betyder bara att barnens utsatthet tar sig andra uttryck. Det är svårt att vara liten. Den som är liten är maktlös och står i en obönhörlig beroendeställning till de vuxna. Det är svårt att växa upp. Dessa svårigheter är naturliga och delvis ofrånkomliga.

Skulle någon hävda att just kristna miljöer skulle vara förskonade från olika former av utsatthet och själslig nöd bland barnen, vill jag hänvisa till de senaste femtio årens svenska skönlitteratur. Alla vittnesbörd från "Guds barnbarn" har vuxit till en hel litterär genre, som sannerligen inte tyder på att predikanter kan förvänta sig att möta en samling problem-

fria och andligen kärnfriska A-barn, när de predikar i sina församlingar.

Barnets rätt till respekt, heter en liten skrift av den polsk-judiske läkaren och pedagogen Janusz Korczak. Han ägnade hela sitt liv åt olika slags arbete för barn. Han formulerade sin kritik mot samtidens sätt att se på barn i en rad olika sammanhang, bl a med följande ord:

Marknadsvärdet på de mycket unga är inte stort. Bara i Guds och lagens ögon är äppelblommor lika mycket värda som äpplen, gröna groddar lika mycket värda som ett helt fält med mogen säd.

Och han slutar denna skrift från 1930-talet med några ord som kom att bli profetiska på ett märkligt sätt. Korczak blev känd som mannen som lojalt följde sina barnhemsbarn till förintelsen i Treblinka. Det hände 1942.

Märk väl: det moderna livet formas av ett mäktigt vilddjur, homo rapax. Han dikterar livsvillkoren, hans eftergifter för de svaga är en lögn, likaså hans respekt för de gamla, för kvinnans jämställdhet, hans vänlighet mot barn, allt är bedrägeri. Känslan irrar hemlös som en askunge. Det är just barnen, dessa poeter och tänkare, som är känslans riddare.

*Vi kräver respekt, ja varför inte ödmjukhet inför den ljusa, rena, obefläckade, sälla barn-
domen.¹*

Den grundsyn formulerades av en judisk agnostiker. Äger den giltighet för den som tänker sig predika för barn?

Jag kanske ska påminna om att vi fått ära en annan, mer glättad bild av barndomen från romantiken. Den som lärde oss: "Jag minns den ljuva tiden, jag minns den som i går, när oskulden och friden tätt följde mina spår." Denna glanspappersbild har sin religiösa motsvarighet i den lika glättade bilden av "barnatron", som ömsom framställs som en andlig guldålder, ömsom ett förlorat paradiset.

De här bilderna är inte helt oförenliga. De kan sammanfalla när det gäller att tillerkänna barnen moralisk resning och andlig kompetens, men det går vitt isär när man skildrar barnens livsvillkor. Om man inte inser barnens faktiska livssituation lönar det inte mycket till att idyllisera över de andliga dimensionerna.

¹ Korczak, J. *Barnets rätt till respekt*. Natur och kultur, 1988. Sid 18 och 74.

Förmodligen är det så att somliga predikanter vill predika för barn, just därför att de respekterar dem som fullvärdiga människor och medkristna. Andra skulle avstå från att predika av samma skäl.

Vilken kompetens har barnen att ta till sig det som sägs i en predikan? Karl-Gunnar Ellverson och Birgitta Carlquist anknyter i förbigående till en del av den religionspedagogiska forskning som diskuterades under 70-talet. Mycket av de studierna inriktades på att tala om allt som barn inte förstod och inte klarade av, gärna enligt kriterier hämtade från vuxnas sätt att organisera sitt tänkande. Man ansåg sig då kunna konstatera att barn inte förstod det eller detta, när man i stället borde ha studerat *hur* barnen förstod stoffet i fråga. Om man ställer frågan på det sättet i stället och om man undviker att tillämpa vuxna ur västerländsk tjänstemannamiljö som måttstockar på barns utveckling, då ska man finna att barns kompetens är mycket stor, också på det religiösa området.

Det lär ta tid innan den uppfattning som omyndigförklarar barnen som andliga personer försvinner. Den har sina motsvarigheter också på andra områden. Bara för femton år sedan spreds i skolans värld en uppfattning om skolbarn i låg- och mellanstadieåldrarna som hade liknande innebörd: barn är utåtriktade och aktiva fyllda med bubblande energi. De är spontana och entusiastiska, men de saknar i stort sett förutsättningar för engagemang i djupare frågor, eftersom de befinner sig på ett utvecklingsstadium som ger dem en ytlig och känslolack personlighet. Detta skulle göra dem oförmögna att på allvar tillgodogöra sig kulturella företeelser som poesi, konst och litteratur, åtminstone på ett djupare plan. Det är kvantitet och inte kvalitet som gäller i kulturkonsumtionen. Allt detta leder i sin tur till att barn påstås vara slutna för mänsklighetens stora frågor.

De undersökningar som jag själv arbetat med har visat en annan bild av barnen. Mina resultat har också bekräftats från andra studier i Sverige och i de nordiska länderna.² Eleverna på låg- och mellanstadiet är inte några

enkelspåriga figurer. I deras tankevärld rymms allt mellan himmel och jord. Barn funderar mycket och ifrågasätter. Det finns en stor variation i deras funderingar, både individuellt och inom åldersgruppen i sin helhet. De har en utomordentligt god förmåga till empati och solidaritet, inte bara med människor i närheten utan med hela skapelsen. Det finns goda skäl att räkna med att *alla* barn reflekterar på ett tämligen avancerat sätt över grundvillkoren för sitt liv.

Barnens sätt att uttrycka sina tankar är beroende av ålder och kön, men själva innehållet uppvisar ändå många gemensamma drag. Perspektivet på världen vidgas med åldern. Man märker ett mognadsförsprång hos flickorna. Visst är barnen aktiva och utåtriktade, men detta leder alltså inte automatiskt till en ytlig syn på livet, åtminstone inte under dessa år.

En närmare analys av barns frågor visar att de oftast har en intention, en riktning. Barns frågande och funderande ska alltså inte tas som ett uttryck för ett visst utvecklingsstadium. De frågar för att de vill veta. De strävar efter att göra sin tillvaro begriplig, de söker meningsfulla bilder av omvärlden. Därför kan man med fog påstå att också relativt små barn ställer livsfrågor för att utveckla en personlig livsåskådning.

För övrigt finns det skäl att ifrågasätta bruket att kategorisera barns tankar och uppfattningar om verkligheten i bestämda utvecklingsskalor. En idé behöver inte bli sämre bara för att den uttalas från ett "lägre" utvecklingsstadium. Det finns skäl att ta barns funderingar på allvar, inte bara som uttryck för en viss ålder, utan först och främst som en utsaga om verkligheten. Barns funderingar kan rymma många säkra iakttagelser och djärva lösningsförslag på klassiska mänskliga problem.

På det religiösa området har alltså somliga forskare uppträtt som tankepolis och försökt bestämma när barn ska anses ha uppnått "religionsmognad". För min egen del har dessa studier oavsiktligt kommit att illustrera ett märkligt förhållande. Den struktur som kännetecknar barns tänkande uppvisar intressanta likheter med de egenheter som religionspsykologer anser sig finna i mystikernas skrifter. Det intuitiva och i olika bemärkelser "re-

² En del av dessa studier finns sammanfattade i Hartman, S.G. *Barns tankar om livet*. Natur och Kultur, 1986.

gelvidriga" tänkandet finns både hos barnen och hos de andliga nydanarna. Detta vore värt ett eget studium.

Forskningen om vad barn funderar på ger anledning att varna för det vanliga misstaget att förväxla förmågan att uppleva, känna och reflektera med förmågan att uttrycka och formulera sina upplevelser, känslor och reflektioner.

I långliga tider inskränkte sig det kyrkliga intresset för pedagogik till frågan om i vilken ålder det är bäst att ge konfirmandundervisning och hur mycket konfirmanderna då ska tvingas gå i kyrkan och lära sig utantill. Den bedömning man gjort har oftast gått ut på att man bör inrikta sig på en ålder när de lämnat det barnsliga bakom sig, men ändå är så fogliga att de är villiga att ägna sig åt några månaders läsning.

Min uppfattning är att denna debatt hindrat många från att se den faktiska kompetens som också relativt små barn har när det gäller att med alla sinnen, med känsla och förstånd ta till sig religiösa erfarenheter. Hur är det förresten, hur ska man förstå texten om Jesus vid 12 års ålder i templet? Är textens huvudpoäng att den 12-åriga Jesus var ett teologiskt underbarn? Eller är det en tacksbar poäng att barn exempelvis i 12-årsåldern har märkliga ting att meddela den som lyssnar?

Själv minns jag med bestämdhet hur jag för ett fyrtiotal år sedan i skolan, eller om det var söndagsskolan, fick den förstnämnda tolkningsvarianten förmedlad till mig. En plansch fanns där också så att man med egna ögon kunde se hur det gick till. I en ljusstråle stod det guldlockiga gossebarnet klädd i en enkel skjorta. Han talade till svartmuskiga, konstigt klädda farbröder som satt i djup skugga utefter rummets väggar. Tankfullt kliande sina stora skägg överlade de med varandra om det gossen sagt. Utanför dallrar hettan och på avstånd ser man folkskaror på vandring. Det är något Ljust sandfärgat och pistagegrönt över bilden, ungefär som sportkola och påronglass.

Jag tror att den som vill predika för barn nogga bör överväga innebörden av denna text.

HAR PREDIKANTEN NÅGOT ATT SÄGA 90-TALETS BARN?

Med öppna ögon iakttar barn det som vi vuxna lärt oss att blunda för. Distanslöst upplever de tillvarons hela färgskala från det mörka och svåra till det som är ljust och lätt. Barnets maktlöshet och beroende av en nyckfull vuxenvärlden är ofta plågsam. Det är inte lätt att vara liten, och det är svårt att växa och bli stor.

Om det nu förhåller sig så, och om barnen dessutom har en märklig kompetens att reflektera över sin situation, vad har då predikanten att säga till sina mindre åhörare om han eller hon vill visa dem samma respekt som övriga församlingsbor?

Det ska en teolog till för att svara på en sådan fråga och inte en pedagog. Men vad jag förstår, så ser kyrkan det som sin uppgift att enligt Paulus föredöme tolka sitt budskap in i den situation där deras åhörare finns. Efter en tid uppstår det då en afroteologi för missionsfältet, en feministteologi för kvinnor och till och med en euroteologi för EG-entusiaster. Mer än halva jordens befolkning består av barn. Finns det någon barnteologi? I Ellversons och Carlquists artikel kan jag i alla fall inte spåra någonting i den stilen, och det tycker jag är synd. Janusz Korczak, den polske pedagogen jag citerade här ovan, hävdade att tiden var kommen för att ägna samma energi åt barns rättigheter som man tidigare ägnat åt arbetarklassens och kvinnans frigörelse. Det arbete som Rädda barnen och andra organisationer de senaste åren lagt ner på att få igenom den internationella konventionen om barns rätt, visar att Korczaks synpunkter fortfarande äger giltighet femtio år efter att de utformades. Den fråga som jag skulle vilja ha besvarad är alltså vilka motsvarande konsekvenser detta skulle kunna få på det teologiska fältet.

Jag antar att detta inte är något enkelt problem. Jag kan själv se flera grundläggande svårigheter. De synpunkter på textvalet som framförs av Karl-Gunnar Ellverson och Birgitta Carlquist tycker jag inte berör de verkligt stora teologiska problemen. Stilla veckan och Påsk är tydligen svåra att hantera

och man ska undvika att abrupt berätta vad som hände Jesus, säger författarna.

Det finns ett grundläggande teologiskt problem i detta, som inte berörs i artikeln. Med en viss läsning kan hela passionshistorien, och även den försoningsteologi som skrivs in i den, läsas som ett familjedrama där en nyckfull Fader på oklara grunder kräver Sönens underkastelse och undergång för att låta sig bli död. Först då öppnas vägen hem för oss andra. En måste offras för att familjeharmonin ska kunna breda ut sig. Det är som i det värsta Norén-drama.

Jag har förstått att feministteologin har bekymmer med fadersbegreppet. Vad ska man då inte säga om dessa texter lästa med barnadögon?

Underkastelse- och offermotiven är enligt min mening mycket problematiska i ett barnperspektiv. Hur är det, duger jag som jag är eller måste jag utplåna mig för att bli någon annan? Den som redan är satt i underläge gentemot en förbryllande vuxenvärld behöver inte uppmanas till underkastelse, den som själv ger uttryck för en gränslös lojalitet - vilket är det stora kännetecknet på barns relation till sina föräldrar - behöver inte uppmanas till ytterligare offer.

Vill man vända på perspektivet och så att säga se Sönens lidande som ett solidariskt medlidande med andra barn, då kvarstår problemet med den nyckfullt skrämmande Faderns roll.

Det finns för övrigt en liten kryptisk parentes i Ellversons och Carlquists artikel som jag tycker de borde ha utvecklat närmare.

De menar att en utgångspunkt för textvalet bör vara att barnet står "i centrum och är älskat osv (om inte uppfostran medvetet eller omedvetet berövat det denna rätt)". Just det! Jag tror att man snarare skulle räkna med att barnets rättigheter *inte* är tillgodosedda, än tvärtom. Barnpsykologer har kunnat iaktta flera exempel på att ett sådant berövande skett just i en förment kristen kontext.

Det här temat är faktiskt en av de centrala linjerna i den livligt debatterade skultfilmen "Döda poeters sällskap". Filmen behandlar pedagogiska idéer och ställer en pluggskolas traditionsmättade program mot en lärares ambitioner att lära sina elever att tänka själv-

ständigt och att själva ta ansvar för sina liv. Den handlar också om hur en pojke i tonåren går under och tar sitt liv därför att fadern beslutat tvinga sonen att överge sina teaterplaner för att i stället tvinga in honom på en militärakademi. Faderns okänsliga maktutövning och sonens beroendeställning och utsatthet skapar ett drama som bildmässigt mycket tydligt anknyts till passionsdramat.

Synd- och skuldmotivet är ur psykologisk synpunkt besläktat med de föregående. Jag antar att man idag har lärt av misstagen och undviker forna tiders skuldbeläggande förkunnelse, åtminstone om man vänder sig till barn. I gudstjänstordningen har ändå detta motiv fortfarande en mycket framträdande plats och jag är övertygad om att detta kan förorsaka svårigheter för barn såväl som för vuxna. Och på sina håll spökar fortfarande demoner och brinnande svavelsjöar i barns skräckvisioner.

Frågan om *vad* man väljer att förkunna när man predikar för barn är alltså inte okomplicerad. Väljer man den enklaste vägen och hemfaller åt det som konventionen bjuder, lurar också där fallgropar. Flertalet bland de yngre lyssnarna har nämligen ännu inte tillägnat sig det konventionella tolkningsfilter som lär oss att överse med eller omtolka de ruskigheter och orimligheter som finns inbakade i den religiösa traditionen.

Man kan också betrakta det som sägs i förkunnelsen ur ett annat perspektiv, som är alldeles för sällsynt i teologiska sammanhang, nämligen åhörarens:

En gång var jag på söndagsskolan för första gången. En kamrat till mig som gick där på söndagsskolan sa att jag fick gå in och titta hur dom hade [det]. När vi kom in pratade en farbror och han sa att det bara finns en gud. Han frågade, fall vi hade några frågor att ställa. Då fråga jag. Hur kan du veta att det finns en Gud, sa jag. Det kunde han inte svara på. Senare när det var slut gick farbrorn (som jag frågat) fram till mig och sa: Det var en svår fråga du gav mig, sa han och skrattade. Slut.

Gjord av Mikael K.

PS. Jag tror si och så på Gud.

Frågan om vad som ska tas upp i en predikan för barn bör inte bara bestämmas av vad evangeliet kan ha för budskap i barns speciella livssituation. Ur pedagogisk synpunkt bör vadfrågan också bestämmas av det som visat sig vara åhörarnas/barnens behållning, uppfattning/missuppfattning av den tidigare traditionsförmedlingen. En viktig aspekt blir då hur barnen relaterar religiösa motiv till sin egen erfarenhet och livssituation. I en undersökning som genomfördes under 70-talet visade det sig att det framförallt var följande motiv som förknippades med gudsföreställningar:³

1. Alltings uppkomst
2. Döden
3. Sjukdom och olyckor
4. Krig, svält och katastrofer.

Tillsammanstagna ger dessa motiv konturen av en gudsbild. Frågorna är av ödeskaraktär. Det är ödesguden, den som styr över liv och död, som framträder hos många barn. En av de oftast återkommande frågetyperna gäller det klassiska teodicé-problemet. Barnen konfronterar den undervisning de fått om Gud med den kunskap de fått om världens beskaffenhet. Det bör kanske sägas att det här gäller "vanliga" skolbarn på i första hand mellanstadiet och inte barn från en kyrklig miljö.

Barnen i den här undersökningen förknippade inte alls, eller bara undantagsvis, sina vanligaste och mest vardagliga livsfrågor - de om ensamhet, rädsla, kamratskap och kamratkonflikter, mobbning, gemenskap och glädje - med gudsföreställningar. Det är inte att undra på, om den religiösa symbolvärlden då inte kan knytas till den egna erfarenhetssfären. Barnen upplever därför lätt det religiösa språket som meningslöst, ja rent av anstötligt. Detta framkommer kanske allra tydligast i samband med att barnen beskriver det de fått veta om undren.

Karl-Gunnar Ellverson och Birgitta Carlquist tar upp frågan om undren på ett nyanserat sätt, tycker jag. Kanske underskattar de det problem som uppstår när en åhörare utan egen religiös erfarenhet ställs inför en sådan förkunnelse. I andra sammanhang står andra undervisare och lär ut att man inte ska tro på fantastier och övernaturliga ting. Man måste

inse att en predikan enligt Ellversons koncept av många barn då kan uppfattas som anstötligt.

Sett med barnens ögon tycks undervisningen/förkunnelsen på ett generellt plan erbjuda två svårigheter: barnens uppfattning om Gud, som ingen sett utom Sonen, Gud som var av begynnelsen etc, får gärna alltför handfasta yttre drag. Och också de som inte tror har sin gudsbild - gubben på molnet. Uppfattningen om Jesus blir å andra sidan mycket diffus i kanten och han framstår som ett mellanting mellan ett guldlockigt måhä i långklänning och en undergörande sagofigur ur antikens sagoskatt. Det är enligt min mening fel att tillskriva barnens mognadsnivå detta förhållande. Det är snarare så att barnens uppfattning är en spegelbild av den undervisning de mött i skolan och i kyrkliga sammanhang, predikningar för barn inberäknade.

De barn som betraktar sig själva som troende tycks ha en mer jordbunden bild av Jesus och en mer transcendent gudsbild. Och detta kan kanske vara ett stycke god teologi. Jag undrar just var de har fått den ifrån? Jag har mina misstankar om att de själva stått för en stor del av det arbete som det innebär att skapa sig en livsåskådning med bärande religiösa moment.

Det skulle vara mycket intressant att se vad som hände om kyrkornas folk antog denna utmaning, så att man talade mindre om "barnatro" och "barnverksamhet" och "predikan för barn" och mer om teologi *med* barn och *för* barn.

³ Anfört arbete sid 207-214.

Summary

PREACHING TO CHILDREN - SOME REMARKS FROM AN EDUCATIONAL POINT OF VIEW.

This paper contains some comments on Ellverson's and Carlquist's article *Preaching for children*. My main point is that it is not possible to say anything about how to preach to children if you don't consider three questions first:

- a. *Why* should you preach to children? - Which are the educational goals for the sermon?
- b. To *whom* does the preacher speak - what is the preacher's view on childhood and children, what knowledge do we have about children?
- c. *What* subject-matter should be chosen for the sermon?

Preaching to children is considered as a rather bad educational method, especially if the goals are not defined by the preacher. In my research I have found that children's prerequisites for thinking and discussing philosophical and theological matters are often underestimated by grown-ups. The selection of subject-matter is problematic, since the Christian tradition contains several subjects that could be difficult or even harmful for children, not so much intellectually as mentally.